

ENDÜSTRİ İHTİLALİ İLE SOSYOLOJİ ve TURİZM İLİŞKİSİ

Dr. Mehmet ÖZDEMİR
Turban Turizm A.Ş. Genel Müdürü

Nirun (1976: 32-39) sosyolojinin doğuşunu "Endüstri ihtilali" ve sonuçlarına bağlamaktadır. Nirun'un "Sosyoloji'nin doğuşu ile ilgili görüşleri şöyledir:

Sosyolojinin doğuşu bir yandan endüstri hareketlerine ve endüstrinin yarattığı sosyal, iktisadi ve siyasi olaylara, diğer yandan sosyal filozofik fikirlerin felsefe içinde birikimi sonucunda meydana gelen felsefi şuvaklanmaya bağlıdır. Bütün ilimler felsefeden çıkmışlardır. Felsefi düşünişteki ihtisas dallarına ait fikri şuvaklanmalar neticesinde felsefeden teker teker çıkan ilimlerin hemen hemen hepsinin binlerce yıllık tarihi vardır. Felsefeden en son çıkan ilim hiç şüphe yoktur ki, ilimler arasındaki yerini almasını yani sosyolojinin doğuşunu görelim (Nirun 1976:32).

1. ENDÜSTRİ İHTİLALİ

Bu girişimden sonra Nirun (1976) Endüstri ihtilalinin nasıl başladığını anlatmaktadır. Adeta bir film şeridi gibi gözlerimizin önünden akıp giden Endüstri ihtilali süreci, hiç şüphe yok ki, insanlığın tarihi içerisinde atladığı en büyük çağ değişimidir. Bu gün dünya

yüzünde yaşadığımız herşeyin; bunalımından, psikolojik gerginliklerden, ruhî sıkıntılardan, uzaya uydular gönderen, gezegenlere insan ayağı değdiren yüksek teknolojik gelişmelere kadar her şeyin müsebbidi, işte bu endüstri ihtilâlidir. Küçük bir buhar makinasının icadı, insanlık tarihini alt üst etmiştir. "ÜÇ M FAKTÖRÜ" olarak kısaca formüle edebileceğimiz Endüstri ihtilali, Üç M' in unsurları "Men-İnsan, Money-para, Machine-Makina"nın birleşmesiyle, binlerce yıllık insanlık tarihinde yepyeni ufukların açılmasına sebep olmuştur.

Endüstri ihtilâli'nin sosyal çalkantılarından sonra bütün düşünürler toplum meselelerine el atmak zorunluluğunu duymuştur, çeşitli ideolojiler böylece doğmuş, dünya iki büyük genel savaşın içinde kendini bulmuştur. Çağımızda dahi, hala, Endüstri ihtilâli'nin izlerini ve onun tevlid ettiği siyasi görüşlerin temsilcilerini görmek mümkündür. Konumuzun yeterince anlaşılması açısından özetle Endüstri ihtilâli'nin neticelerini tekrar gözden geçirmekte fayda vardır (Nirun 1976:37-39)

1) Endüstri ihtilâli'nden daha ziyade endüstride meydana gelen tam bir değişiklik ifade edilmektedir. Bu anlamda makinaya tatbiki ve bu aletlerin veya makinaların ıslâhı, yani daha mükemmel hale getirilmesi demektir. Bu durumda bir fabrika sistemine geçiş yaratılmış olur. James Watt'ın (1736-1819) yapmış olduğu buhar makinasına Richard Arkwright'ın (1732-1792) icat ettiği pamuk eğirme makinası (1780) ile Cartright'ın yaptığı mekanik dokuma tezgâhının bağlanması ile meydana gelen sistem, dokuma sanayiinde ilk fabrika sistemini yaratmıştır. Bir kuvvet makinasını iki iş makinasına kasnaklarla bağlamak suret ile tekstil sanayiinde ilk fabrika sistemi yapılmış oldu. Burada insana düşün görev, sadece makinaların çalışmasını kontrol etmek ve bobinlerde kopan iplikleri bağlamaktan ibarettir.

2) XVIII. yılında endüstri ihtilâli tam anlamıyla meydana gelmemiş olmasına rağmen, gelecek yüzyıl için büyük endüstrileşme vaadlerinde bulunacak temellerini atmıştır. Endüstri ihtilâli ile ilerlemeye büyük yardımcı dokunan teknik ilerleme önceleri pratik zekâyâ sahip, endüstriyel tecrübesi olan kimseler tarafından başlatılmış sonraları ilmin de bu konuya tatbiki neticesinde dahada hız kazanmıştır. Hemen şu hususu belirtelim ki, tekniğin temelinde daim ilmî buluşlar vardır. Her ilmî buluş sonunda bir takım teknik icatları davet eder, yani ilmî buluş teknik icada yardımcı olur.

3) Ekonomik yönden endüstri ihtilâli büyük çapta sermaye birikimi sonucunda meydana gelmiştir.

4) Ticaretin ve kredinin gelişmesi endüstri ihtilâlinin hazırlanmasına yardım eden başlıca faktörler

arasındadır. Sonraları sermaye sahipleri ticaret alanından sanayi sektörüne kaymaları, endüstrileşmenin en ehemmiyetli bir hazırlayıcısı olmuştur.

5) Endüstri ihtilâli bir gecede meydana gelmiş bir değişiklikten ziyade evvelki yıllarda hedefe doğru yöneltilmesi ve uzun bir sürede üretime tatbik edilmesi olarak kabul edilmelidir.

6) İlk zamanlar, nitekim, endüstri ihtilâli yeni sınıflar doğurmamış, eski sosyal sınıfları şekillendirmiş kendisine uydurmuştur.

7) Endüstrileşme sürecinde, görünen hareket halkın kendi kendine yeten tarım faaliyetinde, pazarların hakim olduğu bir üretime ve dolayısıyla şehir merkezlerine akımlar ile devam etmiştir. Endüstrileşme mutlaka şehirleşmeye sebep olmuştur.

8) XVIII. yüzyıl'da kendine has birçok sosyal problemler ortaya çıkarmış, bu problemlerle dolu ortamda insana bir şahsiyet kazandırma amacı güdülmüştür.

9) Üretim ve nakliyenin birlikte oluşturdukları ekonomik kalıp endüstri gelişiminin temelinde bulunan ehemmiyetli sistemlerden biri olmuştur. Nitekim, İngiltere'de Liverpool'daki ticari merkezin faaliyeti civarda fabrikaların yerleşmesine ve buraya bitişik olan Manchester bölgesinde dokuma sanayinin gelişmesine sebep olmuştur. Başka bir ifade ile ticaret ile sanayi arasında neden eser bağı sınıksız bir şekilde mevcuttur.

10) Fakat tekrar söyleyelim ki, İngiltere'deki endüstri ihtilâlinin başlangıcında en mühim faktör, buhar makinensinin bulunmasıdır. Bunu da temelinde ilmî çalışmalar uzanmaktadır.

11) Bu arada demirin kömür ile eritilmesi teşebbüsü gelir ki takriben 1620'lerde bir demirci olan Dudley kömür kullanarak demiri ilk defa eritmeye teşebbüs etmiş ise de komşularının korkuya kapılmaları bu işlemi engellemişti. Daha sonra "Puddling Dökme Demir Peter Onions ve Henry Cort tarafından elde edildi. Böylece işlenmiş demir icat edilmiş oldu ki bu çok ehemmiyetli bir atılımdır. Demir ve maden endüstrisinin inkişafı tekstil sanayinin gelişmesinin önünde ilerlemiştir. Diyebiliriz ki, modern fabrika sistemi tekstil endüstrisinden gelmiştir.

12) Pamuklu dokuma ve diğer tekstil mamûllerine talep arttıkça, tekstil endüstrisinin içinden kapitalizm de yayılmasına ve istilâsına devam etti.

13) Fizyolojik güç yerini tabiat güçlerine ter-

ketmiş ve iş yapmak için tabiat güçleri alabildiğine insanın elinin altında birikmiştir. Bu büyük tabiat gücüne bir de insanın yaratma gücü (ibda kabiliyeti) eklenmiştir. Böylece mamûle (işlenmiş maddeye) insanın hüneri de katılmış oldu. İş, elde edilen mamûl madde ile objektifleşirken insanın hüneri de objektifleşmiş oldu. Satılan mamûl mal ile birlikte hüner de oldu.

14) Büyük iş merkezleri, endüstri merkezleri ve böylece büyük şehirler teşekkül etti.

15) Bütün bunların neticesinde, Orta çağın mesleki zümreleri yerini endüstri çağının modern cemiyetinin sosyal sınıfları ve bu sınıfların içinde yer aldığı sosyal tabakaları almış oldu. SOSYAL SINIF ve SOSYAL TABAKA tabirleri kullanılır oldu.

16) Devletten daha çok CEMİYET ehemmiyet kazandı. Cemiyet meselelerini artık devlet kuvvetleri ile siyasi ve idari kararlarla ve hatta kanunlarla anlatmaya ve anlamaya imkân yoktu. Cemiyet olaylarını da tıpkı tabiat olayları gibi anlamak, incelemek gerekiyordu. Nasıl bir FİZİK TABİAT varsa aynı onun gibi bir de SOSYAL TABİAT'ın varlığı kabul edildi. İşte bu sosyal tabiatı anlamak için de yeni bir ilme ihtiyaç duyuldu ki, o ilim de SOSYOLOJİ oldu.

Nirun (1976: 32-45), bu arada bir de misal vermeyi uygun görmektedir. Şöyle ki, demir ve çelik sanayinin ilerlemesi, 1820'de George Stephenson'un icad ettiği lokomotif, 1807'de Robert Fulton'un yaptığı Buharlı Gemi, SOSYAL HAYAT ALANINDAKİ HAREKETLİLİĞE HIZ VERDİ. İnsanlar şehirlere daha çok akın etmeye başladılar. Bunun yanısıra HABERLEŞME vasıtaları da geliştirildi. Taşıt araçları ile haberleşme araçları endüstrinin birer eseri olarak sosyal hayatı etkilediler. Sosyolojik açıdan ehemmiyetli olan şehirler büyürken ailelerin bünyeleri de küçüldü. Ailelerin bünyeleri küçüldükçe modern insan yalnızlığa itildi, terdirgin oldu ve zaman zaman da güvensizlikten doğan huzursuzluk halleri hissetmeye başladı. Bu olaylar Sosyolojiye olan ihtiyacı arttırmaya devam etti.

Şimdiye kadar incelediğimiz hususlardan Endüstri İhtilâli ve doğuşu ile ilgili gördüğümüz şu önemli hususları özellikle vurgulamak isteriz:

1- Toplum yapısında tam bir değişiklik olmuştur. Bir taraftan makinanın tarıma girmesi, diğer taraftan sanayi merkezlerinde fabrikaların istihdam ihtiyacı, kırlardan kentlere göçü başlatmıştır.

2- Yeni ilmî buluşlar, yeni teknik buluşları getirirken, bu arada matbaanın yeni teknolojiye

kavuşması basılı eserlerin çoğalmasına sebep olmuştur.

3- Diğer taraftan yeni sömürge ve kolonilerin keşfi ve istilası, bu diyarların zenginliklerinin Batı Avrupa ülkelerine akmasına sebep olmuştur.

4- Bir taraftan Batı Avrupa'ya akan servet, diğer taraftan ekonomik ve ticari faaliyet kapitalistleşme sürecini başlatmıştır.

5- Sosyal sınıf kavramı ortaya çıkmış ve sosyal sınıflar hiyerarşisi Aristokratların aleyhine bozulmuştur.

6- Eğitim soyluların tekelinden kurtulmuş, yaygınlık kazanmıştır.

7- Şehirler "Büyük şehirler-metropoller" haline gelmeye başlamıştır.

8- Bu "Büyük şehirler" gerek emperyalizmin taşıdığı zenginlikler, gerek kapitalistleşmenin sağladığı kaynaklarla geniş ölçüde imar edilmiş, bir sanat ve kültür merkezi hüviyetini almışlardır.

9- Üretim, nakliye, pazar ilişkisi ulaşım sistemi geliştirmiştir.

10- Toplum önem kazanmış, giderek kapitalist sistem içinde sosyal adalet ve sosyal refah kavramları egemen olmaya başlamıştır.

11- Bütün bu ve buna benzer oluşumlar içerisinde kitlesel iletişim ağı hızla kurulmuş ve dünya da buna bağlı olarak hızla küçülmüştür.

Tabii bu olup bitenler, beraberinde bir sürü de problemi de birlikte getirmiştir.

2. ENDÜSTRİ İHTİLÂLİNİN SOSYOLOJİ BİLİMİ'NE TESİRİ

Daha önce de değindiğimiz gibi Nirun (1983) Sosyolojinin doğuşunu Felsefi birikiminin yanısıra özellikle "Endüstri İhtilâli"ne bağlamaktadır. Kanatımızca de esas sebep bu büyük olaydır. Bu büyük olay; toplumda öylesine büyük bir değişiklik yapmış; bu büyük değişiklik de öylesine büyük problemler yaratmıştır ki, adeta bu büyük problemleri çözümlenecek yeni bir ilimin doğmasına sebep olmuş, belki de zorunlu kılmıştır bu birikim den dolayı da sosyoloji doğmuş, hem de çok iddialı doğmuştur. Öyleki adeta bir "sosyolojizm" çağı yaşanmıştır. ("Sosyolojizm" doğal ve sosyal bütün bilimlerin sosyoloji bilimi çinde ele alınıp, incelenmesini öngören bir görüştür. Bir başka deyişle "sosyolojizm" fizik, kimya, tıp, psikoloji, siyaset, matematik kısaca bütün bilimlerin "kraliçesi" olarak nitelendirilen sosyoloji içinde ele alınmasına dayanıyordu.) (Erdoğan 1976: 13).

Bugün ise "sosyoloji" bir sosyal bilim olarak, diğer sosyal bilimlerden ve doğa bilimlerinden ayrı bir disiplin olarak varlığını sürdürmektedir.

Şu bilim dallarıyla da ilişkisi vardır:

1- Ekonomi,

2- Antropoloji,

3- Psikoloji,

4- Sosyal psikoloji,

5- Siyaset,

6- Hukuk,

7- Tarih.

Görülebileceği gibi sosyolojinin yakın ilişkisi olduğu bilimlerin tümü de, "Turizm Bilimi"nin ilişki alanı içerisinde.

Şimdi, "Turizm Olayı" ile "Endüstri İhtilâli" arasındaki ilişkilere geliyoruz.

3. ENDÜSTRİ İHTİLÂLİNİN TURİZM OLAYINA TESİRLERİ VE SOSYOLOJİNİN ORTAYA ÇIKIŞI İLE "MODERN TURİZM OLAYI" NİN BAŞLANGICI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

Araştırmamızın II. Bölümünde "bugünkü anlamda turizm olayı" nı tamalarken, bu olayın XIX. asrın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında önem kazandığına değinmiştik. Demek ki, "Turizm Olayı" na sanayileşmenin ve dolayısıyla da Endüstri İhtilâlinin bir sonucu olarak bakabiliriz.

Usta'ya göre, modern turizm, sanayileşmenin bir sonucu, çok yönlü bir olay olarak, çeşitli faaliyetleri kapsayan bir hizmet endüstrisi niteliği kazanmıştır. Bu endüstrinin günümüzde yaygınlaşmasıyla geniş halk kitlelerinin turizme katılması imkânı sağlanmıştır.

Günümüzün modern turizmi, birbirine bağlı üç olgu arasındaki ilişkinin sonucunda doğmuştur. (Usta 1988: 5).

1- Gelişmekte ve yayılmakta olan sanayi uygarlığı verimlilik artışını sağlamış, aynı zamanda şu imkânları da beraberinde getirmiştir:

a) Ücretlerin ve gelirlerin artışı nedeniyle saunalma gücü, daha fazla gelir.

b) Tatil sürecinin artması ya da çalışma sürecinin azalması veya emeklilik yaşının düşürülmesi suretiyle daha fazla boş zaman. Bilindiği gibi turizmin oluşması için dört temel unsurun bir arada bulunması gerekmektedir.

Bunlar:

i- Gelir,

ii- Boş zaman,

iii- Teknik imkan,

iv- İstek'tir.

2- Sanayi uygarlığının gelişmesiyle birlikte, doğal çevre, toplumsal yaşam, kişinin mesleki ve özel yaşamındaki dengeleri bozan çevre sorunları gibi birçok olumsuz etkiler ortaya çıkmaktadır.

3- Sanayi uygarlığının yarattığı olumsuzluklara karşı, doyurabildiği ihtiyaçların çeşitliliği ve doğal kay-

naklara dönüş imkânı sağlaması nedeniyle turizm, çözüm yollarından en önemlisi olmaktadır.

Böylece görülmektedir ki, sanayi uygarlığı ile turistik gelişme arasında yakın bir ilişki vardır. Endüstri ihtilâlinin kastedilenin bir anlık bir olay değil bir olaylar zincirinin belirli bir süreç içerisinde bir akışı olduğunu hatırlarsak "Sanayi Uygarlığı"nın da bu sürecin bir türevi olduğunu çıkartabiliriz.

Daha önce değindiğimiz ve Endüstri ihtilâlinin sonucu Sosyolojinin doğuşu ile ilgili gördüğümüz hususlarla "Bugünkü anlamda Turizm Olayı"nın ortaya çıkışını ve giderek, genişleyerek devamını sağlayan unsurlar arasında tam bir paralellik kurmamız mümkündür:

- 1- Şehirleşme, büyük şehirlerin çoğalması,
- 2- Kırsal yörelere, tabiata özlem,
- 3- Teknolojinin gelişmesi ve paralelinde yeni teknolojinin insanlığın hizmetine verilmesi,
- 4- Ülkelerin refah düzeyinin artması. Dolayısıyla vatandaşlarına yeni imkânlar sağlamaları,
- 5- İnsanların entellektüel seviyelerinin yükselmesi,
- 6- Ulaşım sisteminin gelişmesi; Haberleşmenin yoğunlaşması, dünyanın giderek küçülmesi,
- 7-Sosyal refah düzeyi içerisinde boş zamanların çoğalması, ekonomik gücün, tasarruf imkanının artması.

Bütün bu ve buna benzer unsurlar sosyolojinin konusu içine girdiği gibi, "Turizm Olayı"nı da geliştiren faktörler olmuştur.

Özellikle şehirleşme sosyolojinin olduğu gibi, turizm olayının da en önemli unsurudur.Yaratıldığı problemleri ile turizm olayına kaynak sağlarken, özellikle daha önce değindiğimiz sanat ve kültür merkezi büyük şehirler,turizm olayının odak merkezini de teşkil etmektedirler.

Endüstrileşme ile şehirleşme arasında yakın bir bağıntı vardır.Endüstri büyük kentlerde ortaya çıkıp geliştiği gibi,endüstrileşme süreci şehirlerin büyümesine ve gelişmesine yol açmıştır. Şehir hayatı kendine has özellikleri ile içinde barındırdığı ekonomi ve hayat tarzından kaynaklanan sorunlar, turizm hareketlerinin gelişmesini büyük ölçüde etkilemiştir.

Günümüzde, şehirleşme, şehirlerde yaşayanların oranının artmasını simgelemektedir. Bu anlamda, şehirleşme yakın zamanlarda, endüstri ihtilâliyle bağlantılı olarak ortaya çıkan bir olaydır. Dünyada daha önce de şehirler vardı; ancak, toplumların çok küçük bir bölümü şehirlerde yaşamaktaydı. Ancak, 1800 yılından sonradır ki, kimi ülkeler yüksek bir şehirleşme düzeyi elde etmişlerdir. 19. yüzyılda, Avrupa ve Kuzey Amerika'da şehirleşme büyük bir hızla ilerlemiş; bu ülkelerde, kırsal alanlarda yaşayan nüfusun oranı büyük ölçüde

azalmıştır. 1900 lerden sonra ise, Batı ülkelerinde artmıştır (Doğan 1987:44).

Şehirlerdeki sosyal hayat, köy yaşamına göre oldukça değişik özellikler gösterir.Şehirlerde insanlararası ilişkiler, kişisel, içten, yakın ilişkiler olmaktan çok; insanların yaptıkları görevlerle ilgili parça parça ilişkilerdir. İnsanlar, çok yakın bir aile ve arkadaş çevresinin dışında duygusal olarak birbirleriyle ilgilenmezler; birbirlerine yabancıdırlar. Böyle bir ortamda, komşuluk bile sınırlı olmakta; aynı çevrede oturan insanlar birbirlerini tanımamaktadırlar. Şehir ortamının binalardan ve teknik araçlardan oluşan yapay niteliği, insanları kuşatmış; onları tabiattan ayırmıştır. Ayrıca, şehir hayatı içinde insanların kalıplaşmış ve her anı düzenlenmiş etkinliklerde bulunmaları, onları adeta robotlaştırmakta; yorgun düşmelerine neden olmaktadır. Şehirlerin gürültüsü de, insanların sinirlerini yıpratıcı başka bir olgudur. Şehir hayatının bu özellikleri, insanlardan, şehirlerden kaçma isteği uyandırmaktadır. İnsanlar, şehir hayatının gürültüsünden, yıpratıcılığından, tekdüzeliğinden, yapaylığından kaçarak, sesiz bir ortamda dinlenmek, başbaşa olmak, küçük topluluklarda kişisel ve yakın ilişkiler kurmak, dinlenmek, bedensel ve ruhsal yorgunluklarını atmak istemektedirler. Bu imkânı ise, turizm sağlamaktadır. Böylece, şehir hayatının itici etkisi, insanların tabiata yönelmesinde, dolayısıyla turizm hareketlerinin ortaya çıkmasında en önemli etmenlerden biri olmuştur. Şehirlerde oturanlar, fırsat buldukları her anda, kısa hafta sonu tatillerinde, uzun yaz tatillerinde, kırsal bölgelere akın etmektedirler. Turizm hareketlerine katılanların büyük bölümünün kentlerde oturanlar olması, bu durumu kanıtlamaktadır (Güler 1978:12-14).

Eralp (1975:21-25),şehirlerin, insanları kendilerinden, birbirlerinden ve içinde yaşadıkları çevreden yabancılaştıran bu özelliklerine ek olarak şehirlerin olumsuz etkilerini şu biçimde sıralamaktadır:

- 1- Şehirleri oluşturan yapılar, hava akımlarının önünü keserek, iklim değişikliklerine neden olmaktadır,
- 2- Gerek alanların yapılarla kaplanması, gerek bu durumun hava akımlarını kesmesiyle, havanın bitkilerin çıkardığı oksijenle temizlenmesi yavaşlamakta, hava kirlenmektedir; ayrıca, canlı varlıkların çıkardığı karbondioksit, bacalardan, taşıt araçlarından, lağım sularından, çöplüklerden çıkan zehirli gazlar, hava kirlenmesine neden olmakta; çöpler ve lağımın çevre kirlenmesine yol açmaktadır.

Bu nedenle şehir insanı, şehrin dışına, tabiatın hakim olduğu yerlere koşmakta; bu durum, bir turizm hareketi oluşturmaktadır. Öte yandan, şehirler, içerdikleri imkanlar nedeniyle, sosyal ve kültürel gelişmenin mer-

kezi durumuna gelmişlerdir. Çeşitli spor olayları, kültürel olaylar, sanat merkezleri, bilimsel toplantılar, sergiler, şehirlerde olmaktadır. Aynı zamanda, şehirlerde birçok müzeler, anıtlar da bulunmaktadır. Böylece, şehirler, bir çekim merkezi özelliği de göstermektedir. Bu nedenle, şehirlerden kırsal bölgelere yönelik bir turizm hareketinin yanında, kentlere yönelik bir turizm hareketi de ortaya çıkmaktadır.

Böylece, şehirler, içerdikleri olumsuz nitelikler nedeniyle kırsal bölgelere; içerdikleri olumlu özellikler nedeniyle kendilerine doğru turistik hareketlerin kaynakları olmaktadır. Bir kaynak olarak, turizm hareketlerinin gelişmesinde en önemli sosyal faktörlerden birini oluşturmaktadırlar.

4. ENDÜSTRİ İHTİLÂLİ'NDEN SONRA GELİŞEN VE TURİZMİ YAYGINLAŞTIRAN İMKÂNLAR

Kenleşme dışında Endüstri ihtilâlinden sonra ortaya çıkan ve sanayi uygarlığının gelişmesi sonucu turizmi geliştiren faktörler de şunlar olmuştur (Usta 1988: 7-10):

1. Ulaştırma araçlarının hızlı teknik gelişmesiyle:

- a) Bireysel ulaşım araçlarının, özellikle otomobilin daha sonra da deniz ve hava ulaşım araçlarının,
- b) Demiryolları, otobüs, gemi, metro yolu ile yapılan toplu ulaşım gelişmesi sağlanmıştır.

Özellikle kitle ulaşım araçlarındaki gelişme ile ulaşım maliyetleri arasındaki ilişkinin büyük olduğunu belirtmekte yarar vardır. Kitle ulaşımından daha masraflı görülen bireysel özel ulaşım araçları ise, kişilere her an "emre hazırlığı" ve "özgür seyahat" gibi imkânlar sağlanmasıyla önem kazanmıştır.

Sonuçta, "Ulaştırma endüstrisinin yüzyılımızdaki gelişimi sonucunda hızlı ve kitlesel ulaşım imkânı veren araçların kullanılması, zamanı ve mali gücü çok sınırlı olan insanların da turizm hareketlerine katılmasını sağlamıştır. Böylece ulaşım geliştikçe turistik hareketler miktar bakımından artmış ve orta sınıfı oluşturan halk seyahat etme imkânını elde etmiştir. Bunun anlamı, ulaştırmanın turizm üzerinde hem miktar, hem de kalite yönünden etki etmiş olmasıdır. (Olalı 1984: 177).

2. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi, turizmde sürekli ve güvenilir iletişimi yaratmıştır. Bu iletişimin özellikleri şöyle belirtilebilir:

- a) Uzak kabul edilen mesafelerle iletişim kolaylaşmış, yeni teknik imkânlar uluslararası düzeyde bir iletişim sağlamıştır.
- b) Evlerin içlerine kadar girebilen gazete, radyo, televizyon gibi etkin araçları kapsayan gelişmiş bir ile-

tişim sistemi doğmuştur.

c) Özellikle renkli yayınlar yolu ile kişide tatile çıkma isteği uyandıran bir iletişim, turizmi sürekli teşvik etmiştir.

d) Yaş, cins, meslek ve yer ayırımı yapmaksızın, aynı anda, her kategorideki kişilere bilgi veren iletişim, turizme katkı yapmıştır.

Böylece "bilgi verme" özellikleri nedeniyle kitle iletişim araçları, kitle turizminde temel faktör olmuştur.

3. Kişilerin ve toplumların eğitim düzeylerinin yükselmesi; genel kültür düzeyini yükseltirken, kendilerini çevreleyen dünyayı tanıma isteğini de artırmıştır. Eğitim düzeylerinin yükseltilmesi, bir yandan geleneksel eğitimin geliştirilmesi, diğer yandan her meslek ve yaştaki kişilerin sürekli eğitimi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

4. Her düzeyde, çağımızı simgeleyen genel hareketlilik ve seyahat unsuru artmış ve şu yönlerde gelişmiştir:

a) Mesleki hareketler: İş hayatında bulunan kişilerin eğitim aşamasından itibaren katıldığı seyahat hareketleri,

b) Toplumsal hareketler: Kişinin yaşamı boyunca çeşitli nedenlerden ötürü, oturduğu yeri değiştirmesinden doğan hareketlilik. Ayrıca ikinci konut edinme konusundaki artan eğilimler de bu tür hareketlerin kapsamındadır.

c) Kişisel hareketler: Ortam değişikliği, yenilik, dinlenme eğlenme v.b. ihtiyaçlarının kişide daha uzak veya değişik yerlere gitme isteği yaratmasından doğan hareketlerdir.

5. Çevre sorunları geniş boyutlara ulaşmıştır.

Sanayi uygarlığının gelişmesi, etkisi en çok kişi üzerinde görülen çevre sorunlarının artmasıyla da simgelenebilir. Günümüzün çevre sorunlarını belirleyen bazı ölçütler, kişide yaşamı için zorunlu olan iş hayatından uzaklaşma, fiziksel ve ruhsal dengesine turizm yolu ile kavuşma özlemi yaratan olgularda görülebilir.

Böylece, sanayi toplumundaki doğal ve sosyal çevresi belirlenen turist karakteristiğini şu şekilde özetleyebiliriz:

Günümüzün turisti:

- 1- Yaşamın sürdürülmesi için zorunlu ihtiyaçlarını karşılamış olan,
- 2- Bir miktar artı gelire ve yılın bazı dönemlerinde boş zamana sahip bulunan,
- 3- Bazı yükümlülükleri ve yasakları olan bir çevrenin etkisinde kalan,
- 4- Çeşitli baskılar ve etkiler altında yaşayan,
- 5- Doğa ile ilişkileri koparılan,
- 6- Özgürce seçtiği işlerden çok, kabul ettirilmiş

alanlarda ve uğraşlarda bulunmak zorunda bırakılan,

7- Çeşitli ve çelişkili dürtülerle karşı karşıya kalan,

8- Yeterli sayıda ulaşım araçlarına sahip bulunan,

9- Kendisine diğer bireylerle bir araya getiren toplumda yaşamak ve toplumun taklit özelliklerini kabul etmek zorunda olan,

10- Giderek artan sayıda ve nitelikte ulusal, uluslararası ve kıtalararası turistik talebin içinde bulunan, biridir.

Bu "tip", "Endüstri ihtilâli"nin ürünü olan çağımız insanıdır.

KAYNAKLAR

- ARAMBERRI, Julio R., "Tourism and its Socio-cultural Approach" *Vienna Centre Newsletter*, International Science Council Vienna, 1985.
- ARON, Raymond, *Sosyoloji ve Düşüncenin Evreleri*, Çev. Doç. Dr. Korkmaz Akemdar, T. İş Bankası Yayınları, Ankara, 1986.
- BAUD-BOVY, M. ve F. LAWSON, *Tourism and Recreation Development*, C.B.I., Boston, 1977.
- BROUPHAM, J.E. ve R.V. BUTLER, *The Social and Cultural Impact of Tourism: A Study of Sleat, Isle of Skye* Scottish Torist Board, Edinburgh, 1977.
- BROWN, J. Francis, *Sociology*, Pricentice Hall Inc., 1958.
- COHEN, E. "Towards a Sociology of International Tourism", *Social Research*, 29: 164-182, 1972.
- COHEN, E., "Rethinking the Sociology of Tourism", *Annals of Tourism Research*, 6: 18-35, 1979.
- COHEN, E., "A Phenomenology of Tourist Experiences", *Sociology*, 13: 179-202, 1979.
- FICHTER, H. Joseph, *Sociology*, The University of Chicago Press, Chicago, 1971
- FORSTER, John, "The Sociological Consequences", *International Journal of Comparative Sociology*, 5: 217-227, 1964.
- FOX, Morris, *The Social Impact of Tourism Challenge to Researchers and Planners*, Finney, B.R. and K.A. Watson (Ed.) A New Kind of Super, East-West Institute, Honolulu, Hawaii, 1976.
- GEELENER, R. Charles, *Travel Trends in the United States and Canada*, Business Research Division Colorado, 1984.
- GREEN, Arnold W., *Sociology, An Analysis of Life in Modern Society*, Mc Graw Hill Book Comp., New York, 1964.
- GÜLER, Şevki, *Turizm Sosyolojisi*, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı T.E.G.M. Yayını, Ankara, 1978.
- GÜLERSOY, Çelik, *Batıya Doğru*, İstanbul, 1976.
- GÜNAY, Şevket ve ÇINAR, T., *Genel Turizm Bilgisi*, T.T.Y.Ö.O., Yayını, Ankara, 1975.
- H.DIN, Kadir, "Social and Cultural Impacts of Tourism" *Research and Cultural Impacts of Tourism*, 1988.
- HAULOT, "Social Tourism: Current Dimensions and Future Development", *Tourism Management*, 2: 207-212, 1981.
- HEENAN, David A., "Tourism and the Community a Drama in three acts" *Journal Travel Research*, 16, 4: 30-32, 1982.
- KRIPPENDORF, J., "Towards New Tourism Policies; the Importance of Environmental and Socio-Cultural Factors", *Tourism Management*, 1982.
- MIROSLAV, Oragicevic ve MIROSLAV Jilek, "Tourism and Social Environment Interaction" *Vienna Centre Newsletter*, International Science Council, Vienna, 1985.
- MOTHIESON, H. Wall, *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts*, Longman Inc, 1982.
- NIRUN, Nihat, *Sistemik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik*, DTCF Yayınları, Ankara, 1969.
- NIRUN, Nihat, *Sosyoloji 2. Kitap*, Yay-Kur Yayınları, Ankara, 1977.
- NIRUN, N. ve ERDOĞMUŞ Z., *Sosyoloji*, Yay-Kur Yayınları, Ankara, 1976.
- ÖZDEMİR, Mehmet, *Araştırma Nedir? Bilimsel Araştırma Metodolojisi Üzerine Not*, T.C. Turizm Bankası A.Ş. Yayını, Ankara, 1982.
- ÖZDEMİR, Mehmet, "1977 Yılına Girerken Türkiye'de Bilgi Hiyerarşisi Denemesi", *Ankara Ticaret Odası Dergisi*, Haziran-Aralık 1976.
- ÖZDEMİR, Mehmet, *Turizm Nedir?*, T.C. Turizm Bankası A.Ş. Araştırma ve Eğitim Başkanlığı İnceleme/ Araştırma Dizisi, Ankara, 1987.
- PEARCE, P. L., *The Social Psychology of Tourist Behavior*, Pergamon, Oxford, 1982.
- ROTHMAN, Robert A., "Residence and Transients: Community Reaction to Seasonal Visitors", *Journal of Travel Research*, (Winter) 16: 8-13, 1978.
- SELWYN, Tom, *Social and Cultural Impacts of Tourism*, Froebel College, London, 1978.
- TOSKAY, Tunca, *Turizm, Turizm Olayına Genel Yaklaşım*, İ.Ü. İktisat Fak. Yayını, İstanbul, 1978.
- TOSKAY, Tunca, *Turizm, Turizm Olayına Genel Yaklaşım*, Der Yayınları, İstanbul, 1983.
- USTA, Öcal, *Turizm, Turizm Olayına ve Türk Turizm Politikalarına Yapısal Yaklaşım*, Sümbül Basımevi, İstanbul, 1988.
- VAN, Doorn ve JOSEF, W.M., "Some Critical Notes on Socio-Cultural Impact Studies in Developing Countries", *Vienna Centre Newsletter*, International, Social Science, Vienna, 1985.